

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59 / 18

28 januari 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Geloofsbeleving van jongeren tussen veertien en achttien jaar III

UIT DE SCHRIFT

Henoch, de levensgenieter

KERKELIJK LEVEN

Voorzichtig – breekbaar!

ZICHT OP DE SAMENLEVING

**Niet elke crisis is een
gezagscrisis**

KORT GEHOUDEN

Boemannen als bondgenoten

BOEKBESPREKING

Rondom de doopvont II

PERSSCHOUW

**De kerk verdedigd/
Nogmaals over de kerstboom**

In het vorige artikel heb ik de resultaten van de enquête global weergegeven, zoals die door de godsdienstleraren Van Driel en Kole gehouden is op 3 scholengemeenschappen van prot.-christ. signatuur en op 3 reformatistische scholen. Ook de resultaten van dezelfde enquête, zoals die op een gereformeerde scholengemeenschap gehouden is, kwamen in het vizier.

Geloofsbeleving van jongeren tussen veertien en achttien jaar

III

■ De waarde van de enquête gewogen

Het waardevolle van deze enquête zie ik vooral daarin, dat nu eens dingen boven water gekomen zijn, die gewoonlijk onder water blijven. Zich rekenschap geven van hun verhouding tot vader en moeder en zoveel anderen doen jongelui van 15 en 16 jaar niet zoveel. En ze komen er niet gauw toe te spreken over God en geloof. De vragen van de enquête hebben hen ertoe gedrongen zich rekenschap te geven van allerlei dat wel bij hen leefde, maar geen concrete vorm gekregen had. Dat zoveel jongeren bereid waren de vele vragen te beantwoorden, tekent wel hun interesse voor 'geloofs-vragen'. Zelfs wanneer de antwoorden

negatief waren. Gemakkelijk was het niet uit 297 de aangereikte mogelijkheden een keus te doen. Wat is bijvoorbeeld *veel* praten met je vader en moeder en anderen, en wat is *weinig*? 't Was een hele klus.

Overigens vind ik de vragen niet altijd gelukkig gesteld. Dat is bij zo'n groot aantal geen wonder. Ik heb veel respect voor de ontwerpers van deze enquête. Ze hebben er veel zorg aan besteed. Maar over het algemeen acht ik hun vragen veel te 'afstandelijk'. Van werkelijke godsdienstbeleving worden we hoegenaamd niets gewaar.

■ De vragen over God, Jezus, de Heilige Geest

De vraag is gesteld: Wie is God volgens jou? En dan kon gekozen worden uit de antwoorden: Vader, Vriend, Opperheer, Hoogste Koning, Schepper van hemel en aarde. Dat zijn toch geen alternatieven? Daar kun je bijna overal *ja* op zeggen. Alleen *Vriend* doet me erg vreemd aan. Mogelijk wordt daarmee 'partner' bedoeld, als gelijke in een verbond. Maar vooral, waarom niet de vraag: wie is God *voor jou*? Dat mag toch gevraagd worden aan leerlingen van elke christelijke scholengemeenschap? Positiever klinkt: *Jezus is voor mij de Zoon van God die gekomen is om de zonden te vergeven*. Daarbij kon gekozen worden tussen a. helemaal mee eens, b. een beetje mee eens, c. niet mee eens. Hoe kun je het daar een beetje mee eens zijn? Maar weer, wat weten we nog van de godsdienstbeleving van die jongelui, die zeggen het daar helemaal mee eens te zijn? Geloven ze nu in Hem als hun eigen Verlosser, de Verzoener van hun eigen zonden? Direkt daarna mag gekozen worden uit de mogelijkheden: *Jezus zegt me* a. erg veel, b. weinig, c. niets. Maar wat komen we er verder mee of Jezus hen veel zegt? Wat zegt Hij hen dan, wat betekent Hij dan in hun leven?

Dat geldt ook voor *het geloof in de Heilige Geest*. Hoe is het mogelijk dat de jongelui voor de keuze zijn gesteld: *Ik weet bij de Heilige Geest* a. wel wat ik me voor moet stellen, b. een beetje wat ik me voor moet stellen, c. totaal niet wat ik me voor moet stellen. Je 'voorstellen', dat is je er een beeld van vormen. Dat kunnen en mógen we niet van God, van de Heilige Geest. Wel van Christus, Gods Zoon in zijn menswording. Van de Heilige Geest weten we uit de Bijbel wel wie Hij is en hoe Hij werkt. Hij is met name ook de Geest van Christus die het werk van Christus uitwerkt in ons leven. Hij bindt ons aan Christus, werkt het geloof in ons door de verkondiging van het evangelie. Hij opent ons hart daarvoor. Maar wij kunnen en mogen ons Hem niet voorstellen. Zelf treedt de Heilige Geest altijd op de achtergrond. Ook het Pinksterfeest is vóór alles Christusfeest.

■ De vragen over zonde, schuld, geloof

Ook bij de volgende vragen blijft dat afstandelijke. Zo is daar de vraag: *Wat is volgens jou zonde?* Gekozen mag worden uit a. als je pech hebt, b. als je iets verkeerd doet, c. ongelooft, d. ongehoorzaam zijn, e. bestaat niet. Maar hoe is er iets zinnigs over *zonde* te zeggen zonder dat eerst een concrete norm gesteld wordt, waaraan we moeten beantwoorden? Wat is dan verkeerd doen? En ongelooft? Zit het al goed als je maar 'een' geloof hebt? De boze geesten geloven ook en zij sidderen, Jak. 2 : 19. En er is toch ook een *geboden* ongehoorzaamheid! Gehoorzaamheid kan tot zware zonde worden (bevel is bevel).

Daarmee hangt de volgende vraag samen: *Voel je je wel eens schuldig?* Gekozen mag worden uit de antwoorden: 'ja soms' en 'neen'. 'Ja vaak' is er niet bij! Waarom zou je dan elke dag om vergeving vragen? Trouwens, *vòel je je schuldig* is een verkeerd uitgangspunt. Indringender vraag is nodig: *Weet je je schuldig.* Niet ons gevoel, maar Gods Woord ontdekt ons aan onze schuld. De vraagstelling werkt oppervlakkigheid in de hand.

Typerend voor de enquête is ook de vraag *wat een gelovige is*. Gekozen mag worden uit de omschrijvingen: Een gelovige is iemand a. die veel uit de Bijbel weet, b. vriendelijk en behulpzaam is, c. veel naar de kerk gaat, d. altijd ernstig is, e. altijd blij is, f. nooit twijfelt. Maar deze omschrijvingen raken geen van allen de kern van de zaak. Nietzsche wist ook veel uit de Bijbel. Mensen die 'nergens aan doen' kunnen soms erg vriendelijk en be-

hulpzaam zijn. Trouwe kerkgang kan puur traditie zijn. Altijd ernstig zijn kan ook voortkomen uit een soort doemdenken. Ook onder ongelovigen vind je mensen die als blij en opgeruimd overkomen. En gelovigen kunnen in een hevige geloofscrisis geraken, staan allen bloot aan twijfel. Soms weten gelovigen toch maar weinig uit de Bijbel. Ze kunnen een stugge natuur hebben en alle fouten en gebreken van andere mensen. Een gelovige is in zichzelf niets beter dan een ander. Maar hij vecht wel doorlopend tegen zijn verkeerde neigingen. Ik hoorde een hoogbejaarde, die zijn hele leven in de dienst van de Here had gegeven, zeggen: 'Ik heb mijn levenlang beter willen worden, maar het ging niet. — Gelukkig, het hoeft ook niet, want we hebben een Heiland. — En misschien is het ook maar beter zo. Anders zouden we ons van onszelf nog heel wat kunnen gaan verbeelden'. Maar met zulk een gelovige zijn de jongelui in de enquête niet geconfronteerd.

■ Samenvattende kanttekening bij de enquête

Er zouden bij deze enquête nog veel meer kanttekeningen te maken zijn. Maar als ik de hele enquête overzie, is mijn slotsom, dat we wel heel wat te weten komen over de godsdienstige voorstellingswereld van deze jonge mensen en ook over hun leefklimaat. Maar van hun eigen godsdienstbeleving worden we weinig wijzer. En daar ging het toch om. Niet alleen hadden veel vragen anders gesteld moeten zijn, maar andere vragen hadden verder kunnen helpen. Zo heb ik me afgevraagd waarom er geen enkele vraag is gesteld over de Bijbel, wat de Bijbel voor hen zelf is en of ze wel in de Bijbel lezen. Ook de doop komt nergens ter sprake. Er had in deze kringen toch naar gevraagd kunnen en mogen worden of ze gedoopt zijn en wat zij dan zelf aan hun doop hebben. Ook hoe ze dat beleven, als er in een kerkdienst gedoopt wordt en als er avondmaal wordt gevierd. Daar had toch wel iets uit moeten komen ten aanzien van hun eigen godsdienstbeleving. Dit is bedoeld als opbouwende kritiek. Het zou zin hebben over enkele jaren op dezelfde scholen weer eens zo'n enquête te houden. Dan zou met de gemaakte opmerkingen rekening kunnen worden gehouden.

■ Jeugd op zoek naar zichzelf

De geloofsbeleving van jongeren tussen 14 en 18 jaar vraagt meer aandacht dan in de gehouden enquête tot uitdrukking komt. Ik

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES.

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toegestaan
artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

bepaal mij daarvoor nu tot onze eigen kerk-jeugd, die het in deze tijd bijzonder moeilijk heeft. Deze periode is altijd al een moeilijke leeftijd. Het kinderlijke geloof, dat veelal voetstoots aanvaardt wat steeds voorgehouden wordt, zoekt een eigen gestalte. In die jaren zijn de jonge mensen op zoek naar zichzelf. Dat roept ook veel vragen in hen op, zinvragen, twijfels en onzekerheden. Zonder dit alles komen zij niet tot een zelfstandige overtuiging en positiebepaling. Dat brengt hen vaak uit balans. Wat kunnen ze soms dwars en onverschillig doen, boordevol critiek zijn. Daar komt dan bij de speciale geest van deze tijd. Sterk ondergaan ze de invloed van andere jeugd, waarmee ze op veel manieren in aanraking komen. Jeugd kijkt naar jeugd en voelt er zich mee verbonden. In kleding, leefgewoonten, interesse voor bepaalde muziek oriënteren zij zich naar andere jeugd. Ook in miskenning van het gezag en in agressiviteit. Dat geeft ouders vaak veel zorgen. Maar daar helpen wij hen niet mee. Ook niet met autoritair daar tegenin te gaan. Al kan het in een bepaalde situatie nodig zijn een absoluut verbod of gebod te stellen. Met starre en strakke belijndheid komen we zeker met onze jonge mensen niet klaar. Ze weigeren platgetreden paadjes te lopen. Maar ze zoeken wel steun en leiding, begeleiding. Vóór alles is nodig dat er een vertrouwenssfeer is tussen ouders en hun opgroeiende kinderen en dat ze 'nestwarmte' vinden in het gezinsleven. Daar hebben ook opgroeiende jongeren ontzaglijk veel behoefte aan. Er moet gezelligheid zijn in huis, warme liefde en belangstelling voor elkaar. Vooral bij de ouders moet een open oor en een open hart zijn en een meeleven met de dagelijkse wederwaardigheden van hun kinderen.

C. G. Bos

Maar zonder geloof is het onmogelijk God welgevallig te zijn. Want wie tot God komt, moet geloven, dat Hij bestaat en een beloner is voor wie Hem ernstig zoeken, Hebr. 11 : 6.

Henoch, de levensgenieter

299

■ Niet zonder geloof

Zonder geloof is het onmogelijk God welgevallig te zijn. Henoch stelde zijn vertrouwen op de God van het Woord. Hij keek op Gods klok. En dat betekent voor Henoch: God zit niet stil. En daarom: waar zijn God ging, daar ging Henoch. Hij kende geen ander doel in zijn leven dan Gods doel met zijn leven. Henoch kende die centrale vraag in zijn leven: hoe behaag ik God? Alleen door geloof! Dan staan wij midden in deze wereld, maar wij zijn niet aardsgezind. Dan zijn wij vandaag burgers van een rijk in de hemelen, waaruit wij onze Here Jezus Christus als Verlosser verwachten. Wie zo leeft in deze wereld, diens wandel is een wandel in de hemel. Dan zoeken wij de dingen die boven, waar Christus is, omdat wij deel hebben gekregen aan Christus, Hebr. 3 : 14. En wie Christus gezien heeft, die heeft de Vader gezien.

Nu méér dan Henoch hier is, hoe veel te meer zullen wij dan de Here waardig wandelen, Hem in alles behagen, en vrucht dragen in alle goed werk, en opwassen in de rechte kennis van God, Col. 1 : 10. Wie vandaag nog niet weet wat dat betekent, die zal het nooit weten. Maar wie oren heeft om te horen wat de Geest tot ons zegt, die is nu ook levend lid van de kerk, frontsoldaat, kerkvergaderaar met Christus midden in deze woelige wereld. Die weet: het gaat niet om de goedkeuring van mensen, maar om die van God. Het gaat om zijn vreugde over onze levens.

■ Wie tot God komt . . .

Wie tot God komt, moet geloven dat Hij bestaat. Letterlijk staat er: die moet geloven, dat Hij is. Want dat God bestaat, zegt Jacobus in hfdst. 2 : 19 van zijn brief, dat weten de boze geesten ook. En zij sidderen. Erkennen dat God bestaat, is niet voldoende. Wij horen dat ook vandaag zo veel om ons heen: ik geloof heus wel dat God bestaat. Maar dat zegt nog niets. Het kan je dood zijn. Het is: geloven dat Hij erbij is, dat Hij niet de grote Afwezige is in kerk- en wereldgeschiedenis. Het is geloven dat Hij vervult wat Hij belooft en doet wat Hij zegt. Dat Hij zijn kinderen zal doen zien, wat nu nog niet gezien wordt. Dat Hij in soeverein welbehagen zijn plan volbrengt. Hij is getrouw, zijn plannen falen niet. Hij laat geen van zijn woorden ter aarde vallen. Hij kent het heden en overziet de toekomst. Het is deze God, die met ons is.

En nu mogen wij tot Hem komen in de Zoon van zijn liefde. Zo hebben de lezers van deze brief dat mogen beluisteren tot hun bemoeiding en vertroosting: Christus kan volkomen behouden, wie door Hem tot God gaan, daar Hij altijd leeft, om voor hen te pleiten. God kiest onvoorwaardelijk partij voor zijn kinderen.

Wij mogen tot God komen langs de nieuwe en levende weg, die Christus ons heeft ingewijd. Komen met een waarachtig hart, in volle verzekerdheid van het geloof, met een hart dat door besprenging gezuiverd is van het besef van kwaad, en met een lichaam, dat gewassen is met zuiver water, Hebr. 10 : 22. De doop is merk- en veldteken voor Gods volk onderweg. En wij mogen weten: Gods werk is door geen macht ter wereld meer ongedaan te maken. En onze levens zijn geborgen in Christus voor God. Als wij maar geloven dat Hij is.

■ 'God is een beloner

God is een beloner voor wie Hem ernstig zoeken. God vergeldt ieder naar zijn werken. Loon naar werken, naar geloofswerken. God doet nu aan ons, wat in zijn ogen welbehagelijk is door Jezus Christus, Hebr. 13 : 20-21. Hij brengt ons door de opstanding van Christus terug uit de doden.

Voor Henoch gold dat heel in het bijzonder: hij heeft de dood niet gezien, de lichamelijke dood. Voor hem wordt de monotone dreun van de doodsklokken in Gen. 5 onderbroken. Voor Henoch geen begrafenissen. Hij, de man die niets had, in de ogen van de mensen, kreeg het onvergankelijk leven, en erfde koninkrijken. Toen bleek wie er eigenlijk

alles had: de erfgenaam. Hij bleek de echte levensgenieter te zijn. De achterblijvers hebben daar niets van begrepen. Zij vonden Henoch niet terug. De dromenzieters van die dagen werden door God niet uit de droom geholpen. Zij lieten zich niet helpen.

Maar God heeft het ons bekend gemaakt. Wij krijgen hier profetie van Pasen, van de overwinning van de dood, van de grote toekomst, die ons wacht. Het is het geloof dat de ziel behoudt. Indien wij delen in Christus lijden, is dat om ook te delen in zijn verheerlijking. Bij God zijn uitkomsten tegen de dood. Daarom bindt Hebr. 11 : 35 het ons op het hart: Geeft dan uw vrijmoedigheid niet prijs, die een ruime vergelding heeft te wachten. Volharden, om, de wil van God doende, te verkrijgen wat Henoch al mocht zien, maar wat ook ons beloofd is. Wandelt dan met uw God en ga niet naast het leven staan. Dan zal God aan het licht brengen, wie de ware levensgenieters zijn: de kinderen en erfgenamen.

H. Jagersma

ADVERTENTIE

GOED/KOPIE VAKANTIE
IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER
RUIL
HUUR
VERHUUR

vindt of plaatst U in onze
ruil- of verhuurgids.

Vraag eens een
GRATIS verhuurgids!

BURO

REJO

Vakantie-advertentie-centrale
voor de Gereformeerde Gezindte

Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

Voorzichtig – breekbaar!

Op de tafel van de komende synode van Heemse zullen rapporten van allerlei deputaatschappen komen te liggen – ter bespreking. Er zal ook een rapport komen van deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (BBK). Daarbij zal ongetwijfeld ook aandacht worden gevraagd voor het bezoek dat namens BBK aan de *Greek Evangelical Church*, de Griekse Evangelische Kerk, is gebracht door de predikanten T. Wendt en dr. K. Deddens. De laatste deed daarna verslag in drie artikelen in ons blad (okt.-nov. '83).

Wat in het *rapport* aan de synode zal staan is mij nog niet bekend, maar waarschijnlijk zal veel uit de artikelen uit *De Reformatie* ook in dit rapport zijn te vinden.

Dr. K. Deddens doet reeds een voorzichtige suggestie aan het eind van de artikelen: 'Misschien kunnen de contacten met de GEC (Greek Evangelical Church) worden voortgezet, en kan het op den duur komen tot een nauwere relatie'. Daarbij komt nog de informatie: 'Het zou ook niet onmogelijk zijn dat binnen afzienbare tijd een *tegenbezoek* wordt gebracht'. Mogelijk is in deze laatste woorden ook een suggestie te horen, dat er onzerzijds op dit punt actie wordt genomen.

Ook al is deze kerkelijke gemeenschap betrekkelijk klein en een verdwijnende minderheid in Griekenland, waar de *Grieks-orthodoxe* kerk de massale volkskerk is, toch is dit contact van *grote* betekenis. Om allerlei redenen. Als het hier om een kerk gaat, die zoals lector J. A. Meijer al eerder in ons blad

'rapporteerde' 'onverkort wil vasthouden aan het Sola Fide van de Reformatie' (*Reformatie* van 13 sept. 1980) dan is in de eerste plaats er al de roeping – binnen onze mogelijkheden – om de gemeenschap der heiligen, die er in Christus is, ook te oefenen. En wie zal – vervolgens – niet worden geboeid door de gedachte dat hier in dit land de kerk ook nú nog wordt vergaderd, waar Paulus heeft gepreekt en kerken heeft gesticht? En dan in de derde plaats: als er voortgezet contact mogelijk zou zijn met deze Grieks Evangelische Kerk, wie weet komt er dan ook te eniger tijd en op enige wijze de mogelijkheid enig contact te leggen met de massa's, die leven in de Grieks-orthodoxe kerk. Lector Meijer vertelde al van een gesprek door hem in Athene in de zomer van '80 gevoerd met een theologie-student. Uit dat gesprek bleek grote onvrede met de huidige situatie daar. Komt er een opening voor de reformatorische leer, waar een nieuwe aandacht voor schijnt te groeien?

Ook al weet ik dan nog niet, hoe het rapport van BBK aan de synode er uit zal zien, het is wel zeker dat ook voor de *leer* van de Greek Evangelical Church aandacht zal worden gevraagd.

De kerken daar hebben een Griekse belijdenis, die overeenstemming toont met de Westminster Confessie (presbyteriaans). En allereerst hebben zij de geloofsbelijdenis van Nicea.

Nu vertelt dr. Deddens dat die eigen Griekse belijdenis van 28 artikelen wel goeddeels overeenstemt met de Westminster Confessie, maar op één punt er van afwijkt. Om hem zelf te citeren: bovendien wordt het omstreden punt van het 'filioque' daarin gemist'. Dat is de belijdenis, die wij onder meer in Nederlandse Geloofsbelijdenis art. 8 vinden: 'De Heilige Geest is de eeuwige kracht en macht, die uitgaat van de Vader en van de Zoon'. De laatste woorden zijn in het Latijn: 'filioque'. Zo staat deze belijdenis dan ook bekend.

We vinden dezelfde woorden in de al genoemde oud-kerkelijke belijdenis van Nicea (van het jaar 381): 'Ik geloof... in de Heilige Geest, die de Here is en levend maakt, die van de Vader en de Zoon uitgaat'.

We nemen aan dat de belijdenis van Nicea in de redactie van de Greek Evangelical Church dit 'filioque' óók zal ontbreken, al kan dat niet zonder meer uit het artikel worden opgemaakt.

Deputaten hebben de vraag aan de Griekse broeders voorgelegd waarom deze kerkelijke

gemeenschap het 'filioque' niet in haar belijdenis heeft opgenomen?

Het antwoord zal onze aandacht nog hebben. Maar op dit punt van het verhaal gekomen, zou ik in alle bescheidenheid en ook als een bijdrage aan de goede voorbereiding van de synode willen zeggen: *voorzichtig – breekbaar!*

We zouden nl. als volgt ongeveer kunnen redeneren: de belijdenis dat de Heilige Geest óók van de Zoon uitgaat, is een kostbaar stuk van de kerkelijke leer. Het geeft reeds *zodanig* in menselijke en beperkte bewoordingen iets weer van de onmetelijke rijkdom van het leven van de drieënige God, dat een heerlijk sámen-leven is. En vervolgens is het filioque van grote betekenis voor de rechte godsvrucht. Ontbreekt het filioque, dan kunnen de gedachten al spoedig gaan in de richting dat er een *twee*-voudige weg is tot de Vader: één via de Zoon en het Woord (en dus de prediking daarvan) en *afzonderlijk* daarvan een weg via de Geest. Enerzijds kan zo een versteend *orthodoxisme* ontstaan, anderzijds een mystiek *spiritualisme*. Prof. Doekes schrijft terecht in zijn handboek *Credo*: 'In de vroomheidsbeleving der oosterse kerk ontvangt de Heilige Geest een andere plaats dan in de westerse religiositeit. In de door de Geest beheerste mysteriën (sacramenten) komt de christen rechtstreeks met God in contact. De historische openbaring in de persoon van Jezus Christus betekent in deze sfeer minder dan de presente Godsvrucht der mysteriën. De vergoddelijking of eenwording met de Vader kan tot stand komen zonder de tussenkomst van de Zoon' (28).

We hebben hier ongetwijfeld met een zeer rijk en wezenlijk bezit van de christelijke kerk in het Westen te maken!

Waarom zouden we dan deze zaak – van een uitzonderlijk dogmatisch belang – dan niet *als eerste* aan de orde stellen, b.v. bij een tegenbezoek van de kant van de Greek Evangelical Church aan onze kerken? Waarom zouden we opname van het 'filioque' niet als een alles beslissende *voorwaarde* voor verder contact kunnen stellen?

Hierop zou ik dus willen reageren met het: *voorzichtig – breekbaar!*

Ik liet al doorschemeren, dat volgens mijn overtuiging ook de belijdenis van Nicea, zoals de Greek Evangelical Church die heeft de uitdrukking zal missen, die ons zo vertrouwd in de oren klinkt, dat de Geest uitgaat van de Vader *en de Zoon*. Waarom? Eenvoudig, omdat dit *niet* behoort tot de *oorspronkelijke* belijdenis van het (en nu geef ik de wat officiële

naam) Niceno-Constantinopolitanum. Een naam om je tong over te breken! Toch wel een naam die een goed geheugensteuntje betekent. We hebben nl. in de belijdenis, die wij kennen als die van Nicea niet zonder meer daarmee te doen. Het concilie van Nicea, 325 veroordeelde Arius (Christus *niet* waarachtig God) en beledde dat de Zoon van *hetzelfde* wezen met de Vader was. Na een lange en bewogen strijd *bevestigde* in 381 de synode van Constantinopel de belijdenis van 325. Maar toen was er de noodzaak tegenover nieuwe dwalingen die de Godheid van de Heilige Geest loochenden, op *dit* punt aan de waarheid getuigenis te geven. En zoals de synode van 325 had beleden dat de Zoon van hetzelfde wezen is met de Vader, zo beledde nu de synode van Constantinopel dat *ook de Geest uitgaat van de Vader* en met de Vader en de Zoon aangebeden en verheerlijkt wordt.

Dat was een kostelijke belijdenis! Men sloot trouwens aan bij wat al in het kort in 325 over de Geest was gezegd. Maar het werd nú expliciet gemaakt. De Zóón eenswezens met de Vader? Ja zeker, maar óók de Geest gaat van de Vader uit. Van Hém zeggen wij hetzelfde wat we zeggen en belijden van de Zoon. En Hem aanbidden en verheerlijken wij met de Vader en de Zoon.

Dat betekent kort en goed, dat *binnen de concrete horizon van de synode van 381 de vraag helemaal niet opkwam*, hoe nu naar de Schrift is te spreken over de verhouding van de Geest tot de Zóón in de Heilige Drieëenheid. Het is binnen *deze* horizon dat de kerken van het Oosten en het Westen haar *gemeenschappelijk* geloofsbezit hebben.

Pas ná de synode van Constantinopel is Augustinus in het Westen zich de leer van de Drieëenheid gaan indenken. Hij schreef zijn studie over dit onderwerp in de eerste jaren van de volgende eeuw. Hij sloot zich nauw bij de theologen van het Oosten aan: er was een diepe overeenstemming. Maar Augustinus was een oorspronkelijk denker en zijn geest nam graag een hoge vlucht. Zo heeft *hij* aan de orde gesteld de vraag, hoe nu de verhouding van de *tweede* en *derde* Persoon in het Goddelijk Wezen is te denken. En tegen de achtergrond van zijn door de Schrift beheerste denken komt dan de formule op dat de Geest *ook* uitgaat van de Zoon. Dan duurt het nog geruime tijd vóór in het Westen deze formule hier en daar in een belijdenis opduikt. Natuurlijk *hielden* de kerken in het Oosten wat ze *hadden*, want gemeenschappelijk werd er niets aan de orde gesteld ten aanzien van deze leer.

Tot nu toe loopt alles normaal en is er nog geen moeite.

Maar op een gegeven ogenblik (in de tijd van Karel de Grote) komen er *westerse* theologen (de hoftheologen van Karel), die vinden dat het 'filioque' ook een plaats moet krijgen in de *officiële belijdenis van de kerk*. Rome heeft nog eeuwenlang geaarzeld, of deze stap wel zou worden genomen. Maar in 1014 is het dan eindelijk zover. Sinds die tijd is het voor het Westen de belijdenis dat de Geest óók van de Zoon uitgaat onvervreemdbaar bezit en rijk geloofsbezit. De kerk heeft in de tijd van de reformatie op dit punt ook geen enkele aarzeling getoond. *Hierin* is het Westen één gebleven.

Maar hoe rijk deze belijdenis naar haar inhoud ook is, al het water van de zee wist niet af, dat we ons *in verhouding tot kerken in het Oosten* moeten realiseren, dat *wij-van-het-Westen* de belijdenis van Nicea hebben met een *toevoeging*. En daarover hebben de kerken nooit na ordelijke voorbereiding een gemeenschappelijk besluit genomen! Er is gedurende de Middeleeuwen veel over te doen geweest tijdens pogingen om tot verzoening te komen. Maar het Oosten heeft *niet alleen* wat de inhoud aangaat bezwaar tegen deze belijdenis aangetekend. Het Oosten heeft het het Westen ook en vooral kwalijk genomen' (om een zacht woord te gebruiken!) dat het Westen zonder broederlijk overleg tot aanvulling van de belijdenis is gekomen. Belangrijk is in dit verband, dat in het Oosten de naam van Augustinus zonder twijfel met ere wordt genoemd. Maar er zijn voor het Oosten ook andere namen, nog ouder dan die van Augustinus! Het Westen heeft zich theologisch goeddeels aan hem georiënteerd. Maar het Oosten heeft met zijn oudere traditie hier altijd iets gevoeld van 'jeugdige' eenzijdigheid. En daar kwam bij dat het Oosten zich gekwetst voelde door de eigenwijsheid van de hoftheologen van Karel de Grote (en die kwamen immers 'pas kijken?') en later door de machtsaanspraken van Rome. Van dat Rome dat, toen het eenmaal ertoe was overgegaan het 'filioque' een plaats in de officiële kerkelijke belijdenis te geven, dat ook voor de hele kerk heeft willen dóórzetten met z'n kerkelijk-centralistische **macht en pretentie**.

Misschien kunnen wij *na de Vrijmaking van 1944* iets verstaan van de *wonden* die de kerken van het Oosten zijn toegebracht door de Westerse heerszucht. Een heerszucht die aan het *rèchte* geloof veel schade heeft gedaan.

Op de vraag van onze deputaten: waarom het 'filioque' niet in de belijdenis? hebben de

broeders van de Greek Evangelical Church geantwoord volgens het waardevolle reisverslag in *De Reformatie*: 'De Grieks-orthodoxe kerk verwijt ons dat wij 'import' zijn, en niet echt Grieks. Toch willen wij echt Grieks zijn. Nu is het niet zo erg nodig dat wij het 'filioque' in onze belijdenis opnemen. Het Evangelie van Johannes zegt de ene maal dat de Heilige Geest van de Vader uitgaat en de andere maal dat Christus Hem zendt. Het één is met het ander gegeven. Als je belijdt dat de Heilige Geest uitgaat van de Vader, dan is daarin begrepen dat Hij ook van de Zoon uitgaat, want de Vader en de Zoon zijn één'.

Het laatste gedeelte van dit antwoord is *dogmatisch* van betekenis. Maar in het *eerste* gedeelte kunnen we het *oude* verwijt van het Oosten aan het adres van het Westen horen dóórklinken!

Is het niet merkwaardig, hoe we op onze eigen generale synode opeens met een *eeuwen-oude kwestie* krijgen te maken? Het is toch naar de aard van de kerk, die van alle eeuwen is. We kunnen zaken wel verdringen, maar we kunnen nooit definitief van het agendum afvoeren naar ónze wil.

En daarom: *voorzichtig – breekbaar!* We moeten naar mijn oordeel hier niets *forceren*, en ook niets *verdringen*. We mogen de rijkdom, die ons geschonken is, niet behandelen als zou het nu een kleinigheid zijn. Maar we mogen ook de weg, die de Here met zijn kerk in het Oosten is gegaan niet verachten! De Griekse Evangelische Kerk moet geen *westerse* kerk worden. Zij mag – tezamen met ons – belijdenis van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, de Drieënige God doen. Zij doet het, zoals we hebben begrepen uit de verslagen, die tot ons zijn gekomen, in trouw, al is het in 'kleine kracht'.

Wie weet, daagt er ooit nog een dag dat wij – van het Westen – ons samen met broeders uit het Oosten zullen buigen over onze oude kerkelijke belijdenis om elkaar in rust te vragen naar elkaars geloofsbezit. Dan zal het *de Geest* zelf zijn – het nemende uit de Zoon des Vaders – die zal leiden op de weg van gemeenschappelijke belijdenis en de vóórtgang daarin. Hij zal het zijn, Die, naar onze gemeenschappelijke belijdenis, dan ook daarin met de Vader en met de Zoon *aangeboden* en *verheerlijkt* moet worden.

Maar instrumenten van de Geest mogen zijn, is wat anders dan breekijzers van het Westen. Voorzichtig – oud porcelein is breekbaar.

J. Kamphuis

In februari en maart van dit jaar is in 'De Reformatie' (jaargang 58, nr. 19 t/m 22) een discussie gevoerd tussen de heren M. E. Hoekzema en N. E. Nieboer over de legitimering en reikwijdte van het gezag in de arbeidsverhouding. In een viertal artikelen werd de discussie toegespitst op de vraag of het in de arbeidsverhouding tussen werkgever en werknemer ook gaat om gezag volgens het vijfde gebod.

De heer Hoekzema is van oordeel dat een arbeidsverhouding meer is dan slechts een contractuele relatie en dat in die relatie het Goddelijk gebod inzake het gezag meekomt. Mr. Nieboer acht het vijfde gebod weinig geschikt om als funderend gebod te gelden voor een relatie van twee gelijkwaardige partijen. Hij wijst vooral op de betekenis van het negende en zesde gebod voor deze relatie.

Aan het slot van zijn laatste artikel concludeert de heer Hoekzema dat er uiteindelijk een verschil in benadering is van de Heilige Schrift tussen de heer Nieboer en hem. Eveneens merkt hij in dit slotartikel op dat het voor de praktijk van alle dag nogal verschil maakt of men op het ene standpunt staat dan wel op het andere. Tot zover deze zeer korte oprissing van het geheugen.

De auteur van dit artikel, dhr. J. Lenting, is directeur van het GMV-bureau te Zwolle.

ZICHT OP DE SAMENLEVING

Niet elke crisis is een gezagscrisis

Nu is het niet mijn bedoeling in dit artikel in te gaan op eerdergenoemd verschil in benadering of een soort 'derde weg' te wijzen inzake de gezagsdiscussie. Wat dat betreft geven de beide genoemde scribenten de verschillen in opvatting die hierover onder ons bestaan, mijns inziens, goed weer. Verdere principiële bezinning daarop is nodig.

Het is mijn bedoeling iets te zeggen over een onderdeel van de eerder genoemde gezagsdiscussie.

Een onderdeel waarover de heren Hoekzema en Nieboer wél gelijk dachten, namelijk dat het verdrietig is te constateren dat er in gereformeerde organisaties erg veel kwesties en problemen zijn die te maken hebben met de arbeidsverhouding en die niet zouden moeten voorkomen. Kwesties die vaak voortkomen uit een verkeerde opvatting van gezag in de arbeidsverhouding.

Omdat beide scribenten de accenten legden op de *principiële* discussie, zijn allerlei conflictmogelijkheden en conflictbronnen die zich in de *praktijk* voordoen, onbesproken gebleven.

Toch ligt hier mijns inziens een belangrijke verklaring van de vele zgn. gezagscrises in gereformeerde organisaties en instellingen. Als 'gebrek aan besef voor gezagsverhoudingen' niet goed wordt onderscheiden van 'normaal voorkomende problemen in de arbeidsorganisatie' bestaat het gevaar dat elk meningsverschil in de arbeidsverhouding het etiket krijgt opgeplakt van gezagsprobleem en vervolgens als zodanig wordt behandeld.

De ervaring heeft geleerd dat zo'n situatie vaak escaleert en blijkt onoplosbaar te zijn.

Arbeidsorganisaties zijn samenwerkingsverbanden van mensen die taken verrichten die het organisatiedoel moeten dienen. Die samenwerking verloopt volgens bepaalde regels en krijgt onder meer structuur in de arbeidsverhouding.

Deze omschrijving geldt evenzeer voor gereformeerde arbeidsorganisaties.

Elementen in deze omschrijving zijn: het gaat over mensen, er zijn doelen, er is een bepaalde structuur, er worden taken verricht, er is communicatie en er zijn regels en procedures. Dit geheel maakt een arbeidsorganisatie tot een hulpmiddel om doelen na te streven.

Binnen arbeidsorganisaties ontstaan aan de lopende band problemen met betrekking tot deze elementen. Mensen werken slecht samen, de organisatiedoelen zijn onduidelijk of voor tweeërlei uitleg vatbaar, de structuur roept competentieproblemen op, taakverwachtingen van bestuur en medewerkers zijn niet congruent, er is een onvermogen tot communicatie of het ontbreekt aan de meest elementaire procedures. Dit zijn 'normaal voorkomende' problemen in arbeidsorganisaties!

Een niet zorgvuldig onderscheiden (door bevoegd gezag en medewerkers) van deze 'normaal voorkomende' problemen en van gezagsconflicten leidt tot een onjuiste probleem-diagnose en een niet-adequate 'therapie'.

Hoewel uiteindelijk alle problemen kunnen leiden tot gezagsproblemen komt het mijns inziens onze gereformeerde organisaties ten goede als er meer oog zou komen voor bovengenoemd onderscheid en als de 'therapie' ook hiermee rekening houdt.

Niet alle problemen in gereformeerde organisaties zijn gezagsproblemen! Gelukkig niet.

Het aantal gereformeerde organisaties en instellingen met personeel in dienst is inmiddels vele tientallen (inclusief het onderwijs). Problemen in de arbeidsverhouding die naar buiten komen als problemen rond de gezagsverhouding zijn niet zeldzaam. Soms leidt dit tot kerkelijke kwesties.

Het is mijn overtuiging dat een juiste diagnose van 'normaal voorkomende' problemen in gereformeerde arbeidsorganisaties en een bijpassende 'therapie' leidt tot andersoortige maatregelen dan nu vaak worden genomen.

Door het aangeven van een aantal potentiële conflictbronnen die als het ware in gereformeerde organisaties zijn 'ingebakken' wil ik trachten de probleemherkenning bij arbeidsconflicten te bevorderen zodat de juiste maatregelen genomen kunnen worden.

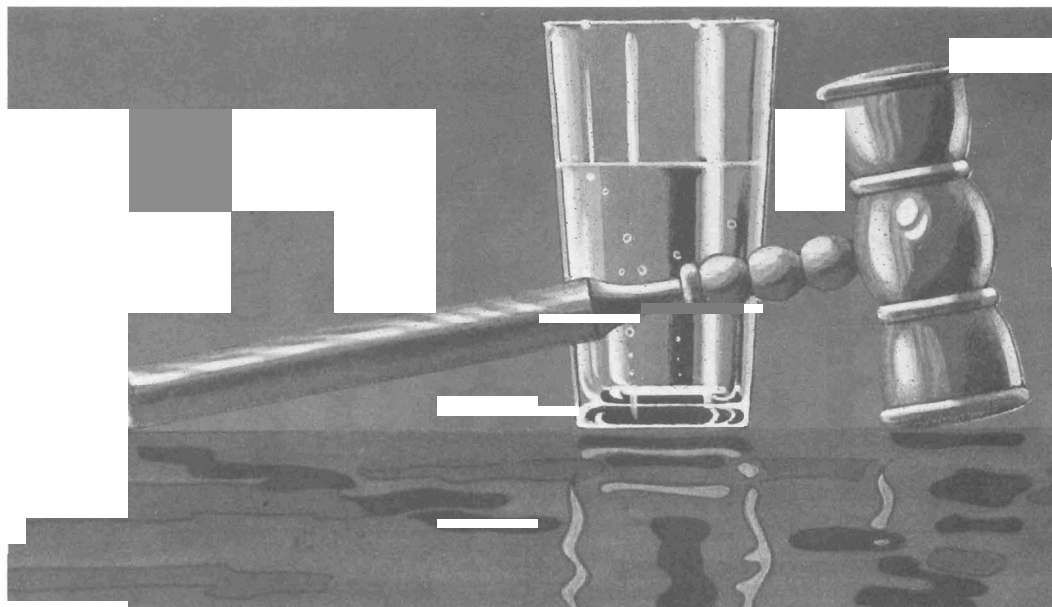
Daarbij zal vooral het optreden van het bevoegd gezag en van de medewerkers (werknemers) centraal staan. Het gaat mij er niet om eens uit te halen naar besturen van gereformeerde arbeidsorganisaties, maar om een bijdrage te leveren aan het goed functioneren van die organisatie zodat de onderlinge verhoudingen het beeld van Efeziërs 4 blijven vertonen.

ontstaat op het moment dat één van de partijen daaraan uiting geeft.

Vooraf meningsverschillen rond de arbeidsverhouding vragen dan om serieuze behandeling – vanwege de persoonlijke aspecten – (geen dooddooener, niet afdoen of toedekken). Het behoort tot de bestuursverantwoordelijkheid om in een zo vroeg mogelijk stadium volgens een zorgvuldige procedure potentiële conflicten te herkennen en te gaan werken aan de oplossing.

■ Gedreven pioniers of leidinggevers?

Een conflictbron waarmee vooral gereformeerde organisaties kunnen worstelen heeft

■ Wanneer heeft het bevoegd gezag te maken met een arbeidsprobleem

Deze vraag is minder overbodig dan ze lijkt. Voor arbeidsproblemen zijn meestal twee of meer 'partijen' nodig.

Een probleem rond een arbeidsverhouding kan pas worden aangepakt als het probleem door de ene partij is gesignaleerd en door de andere is herkend.

Het negeren of bagatelliseren van vragen, opmerkingen of kritische geluiden van de probleemdrukker zal leiden tot verharding van standpunten en escalatie.

Daarbij bestaat er verschil tussen het erkennen van het bestaan van een grief, conflict of meningsverschil en het overnemen van het standpunt van de querulant.

Bestuurders van organisaties menen soms dat medewerkers ten onrechte problemen hebben. Serieuze behandeling ervan vindt in zo'n geval dan ook niet tijdig plaats.

Een probleem rond de arbeidsverhouding,

te maken met bestuurseigenschappen.

Het is bekend dat mensen die organisaties 'laten ontstaan' andere typen zijn dan zij die zo'n gegroeide organisatie in goede banen moeten leiden.

De problemen en het werk in de oprichtings- en beginperiode zijn van heel andere aard dan in de groei- en stabilisatieperiode. Bij de oprichting is er vaak geen personeel in dienstverband, bij de groei komen er personeelsleden in dienst.

Een bestuur dat leiding moet geven aan een organisatie in oprichting heeft een geheel andere taak dan een bestuur dat een volgegroeide organisatie met medewerkers moet besturen.

Dit geldt voor arbeidsorganisaties in het algemeen, maar evenzeer voor gereformeerde organisaties.

Een organisatie met personeel in dienst vraagt om bestuurlijke kwaliteiten als onder meer leiding geven, delegeren, communi-

catie en personeelsbeleid.

Het is alleszins verklaarbaar dat veel gereformeerde organisaties hiermee worstelen. Gedrevenheid, visie en zelfopoffering zijn noodzakelijk maar onvoldoende om een gereformeerde arbeidsorganisatie met personeel in dienst in goede banen te leiden. Tijdige aanpassing van bestuurlijke kwaliteiten aan gewijzigde omstandigheden is noodzakelijk om problemen te voorkomen.

■ Baan of roeping

Een andere conflictmogelijkheid heeft te maken met het wederzijds verwachtingspatroon van bevoegd gezag (bestuur) en medewerkers.

Beschouwt het bestuur het als een roeping om vaak 's avonds voor de organisatie bezig te zijn, medewerkers zien hun baan veel meer als een job als elke andere.

Problemen ontstaan er als de bestuurder van zijn medewerkers dezelfde arbeidsopvatting en toewijding verwacht als de zijne. Of omgekeerd: medewerkers zijn niet bereid om buiten 'normale' uren met het bestuur mee te denken en mee te werken.

Medewerkers zijn vaak best bereid tot zelfopoffering in hun werk, maar anders dan het bestuur verwacht.

De houding en verwachtingen waarmee de bestuurder staat tegenover zijn organisatie is verschillend van die van zijn medewerker in dienstverband. Dit verschil in benadering speelt op de achtergrond van veel arbeidsconflicten een rol.

■ Leken-bestuurder en professioneel medewerker

Een ander probleem dat ook gereformeerde organisaties niet voorbijgaat is het conflict tussen de niet-deskundige bestuurder versus de beroepsmatig-opgeleide-medewerker.

Hoe spring je als niet-deskundig bestuurder om met professionele medewerkers.

Problemen die hierdoor ontstaan zijn ondermeer: de bestuurder bemoeit zich met het vakgebied van de medewerker (de bestuurder gaat zich pseudo-professioneel gedragen), de medewerker schrijft zijn bestuur voor wat zijn vak hem voorschrijft e.d. (de medewerker werpt zich op als pseudo-bestuurder).

Voor al door toenemende specialisering en professionalisering, ook in gereformeerde organisaties, kunnen hierdoor problemen ontstaan tussen bestuur en medewerkers. Een algemene oplossing is moeilijk te geven.

Het vereist een zorgvuldig kiezen van be-

stuursleden, mensen die leiding moeten geven aan medewerkers wiens werk- en vakgebied ze vaak niet beheersen.

Vaak vereist het ook afspraken over de taakafbakening tussen besturen en medewerkers. Hier komt vooral de noodzaak van delegatie naar voren. Delegatie is niet hetzelfde als afschuiven, het is ook geen 'opknallen', het is in overleg vaststellen in welke zaken de medewerkers zelfstandig kunnen opereren en binnen welke kaders. De toetsing en verantwoording vindt dan achteraf plaats.

Medewerkers kunnen niet van bestuursbesluit tot bestuursbesluit werken, maar moeten het vertrouwen ontvangen om binnen vastgestelde beleidskaders slagvaardig en zelfstandig te handelen.

Ook medewerkers leren deze wijze van samenwerken soms maar moeilijk. Maar al te zeer ontbreekt het aan goede afspraken hierover. De kruik gaat dan zolang te water tot ze barst. Dan komen de verwijten van bevoegdheidsoverschrijding etc.

■ Onwerkbare scheiding tussen beleidsvorming en beleidsuitvoering

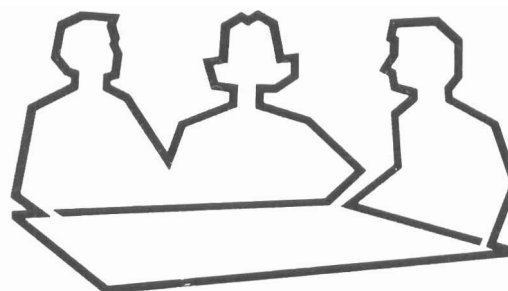
De slogan 'het bestuur is er voor de beleidsvorming en de medewerkers voor de beleidsuitvoering' is even simpel als onjuist.

In dit beeld gebeurt de beleidsvorming eens per twee maanden tijdens een bestuursvergadering zonder aanwezigheid van de medewerkers en de uitvoering geschiedt door de medewerkers gedurende de overige tijd van het jaar.

Sommige (gereformeerde) organisaties met medewerkers in vaste dienst maken bewust of onbewust een (te) strikt onderscheid tussen beleidsvorming en beleidsuitvoering.

De problemen die hiervan het gevolg zijn, zijn min of meer voorspelbaar. Besturen vinden dat medewerkers niet doen wat ze is opgedragen en medewerkers snappen niet hoe hun bestuur tot zulke dwaze besluiten kan komen.

Het is niet moeilijk voor te stellen dat zo'n situatie al snel leidt tot een vertrouwenscrisis en tot het stellen van de gezagskwestie.

Toch geldt ook hier dat samenwerking tussen besturen en medewerkers inzake de beleidsvorming en -uitvoering geen aantasting van het bevoegd gezag is, maar integendeel, dit versterkt.

Beleidsvorming is een proces waarin bevoegd gezag en beleidsuitvoerders zich buigen over de problemen waarvoor de organisatie staat en daarover werkafspraken maken.

Als het bestuur aan de medewerkers de opdracht meegeeft om aan beleidsvoorbereiding te doen, leidt dat tot gemotiveerde medewerkers en tot ontlasting van het bestuur.

■ Zorgvuldig en zakelijk communiceren

Bestuurders van (gereformeerde) organisaties worstelen allen met een chronisch tijdttekort. Dat op zichzelf is al een reden om ook aan de communicatie tussen het bevoegd gezag en de medewerkers kwaliteitseisen te stellen.

Het maken van werkafspraken, het vastleggen daarvan, de controle achteraf, de evaluatie van de werkkuitvoering gaat niet vanzelf. Deze 'onzakelijkheid' in communicatie is lang niet altijd aan de bestuurders te wijten. Ook medewerkers uiten soms gemakkelijker emoties dan dat ze problemen formuleren ten behoeve van de beleidsvorming in het bestuur.

■ Stichting of vereniging

Over de nadelen verbonden aan de rechtsfiguur van de stichting is veel geschreven. Binnen de gereformeerde organisaties wordt deze figuur ook niet als ideaal beschouwd.

Soms is het vanwege bijvoorbeeld subsidieoverwegingen gewenst om voor de stichtingsvorm te kiezen. Vooral als het gaat om toetsing van beleid, personeelsbeleid en beroepsmogelijkheden heeft een vereniging voordelen.

Voor een stichtingsvorm wordt nu eenmaal niet gekozen om een leuk personeelsbeleid te kunnen voeren.

De nadelen van de stichtingsvorm ten aanzien van openheid, toetsing van beleid en beroepsmogelijkheden, zullen dan ook door extra aandacht hiervoor moeten worden gecompenseerd.

Personele problemen in stichtingen hebben de neiging om veel langer, als een veenbrand, door te sudderen zonder dat er een doorbraak komt. Verenigingen daarentegen hebben veel meer de verplichting een open beleid te voeren, de toetsing door de leden is in principe mogelijk en het bestuur is repre-

KORT GEHOUDEN

Boemannen als bondgenoten

Met elkaar praten als je het oneens bent, is niet gemakkelijk. Het is gemakkelijker om tegen elkaar te praten, d.w.z. om eigen mening nog maar eens van een behoorlijke afstand op de ander af te schieten. Overwegen wat de ander zegt, vraagt altijd inspanning. Het zou je ertoe kunnen brengen te veranderen.

Eén van de methoden om op argumenten van een ander te reageren zonder ze inhoudelijk zelf te overwegen is het construeren van een boeman. Wat de ander zegt, wordt dan de aanleiding voor een redenering die moet aantonen wat er allemaal wel niet uit voortvloeit of zou kunnen voortvloeien. De gesprekspartner wordt op een hellend vlak geplaatst. Met vaak forse lijnen wordt zijn standpunt verbonden met een visie waarvan zonder meer duidelijk is dat deze niet deugt.

Het verraderlijke van zo'n manoeuvre is dat ze veel lijkt op een 'bewijs uit het ongerijmde' waarvan de wiskunde vaak met vrucht gebruik maakt. Daarin wordt aangetoond dat een stelling niet waar is door te bewijzen dat je vastloopt in de consequenties ervan.

Maar dan moet het wel heel duidelijk gaan om echte consequenties van die stelling en niet om vage verbanden of losse suggesties.

En dat is nu juist wel vaak het geval in discussies. Door middel van uitdrukkingen als 'deze gedachten vinden wij ook bij...' of 'je wilt het misschien zelf niet, maar je komt zo toch in de buurt van...' wordt de aandacht verlegd van de stelling in geding naar een stelling die gemakkelijker is te bestrijden. Er wordt een boeman in de arm genomen, b.v. het relativisme, de vernieuwingsdrang zoals die in de synodale kerken heerst, het kerkisme of het doperdom. Mogelijkheden genoeg.

Tegenover je gesprekspartner is dat natuurlijk kwalijk. Misschien nog wel erger is dat het denken in partijen of blokken daardoor wordt bevorderd. Want je medestanders worden op ondeugdelijke gronden gesterkt in hun overtuiging dat de ander helemaal verkeerd staat, terwijl anderen worden afgestoten door de karikatuur van hun standpunt die zij wellicht als een kwaadwillige verdraaiing aanvoelen.

In het ergste geval wordt er dan gediscussieerd met de ruggen naar elkaar toegekeerd. De eigen 'achterban' speelt dan een grotere rol dan de argumentatie van de ander.

En dat is vuurgevaarlijk.

K. VELING

sentatief te achten voor de achterban.

Of leden van een vereniging voldoende gebruik maken van hun toetsingsmogelijkheden kan overigens worden betwijfeld. Meer dan nu het geval is zou de ledenvergadering bij de bespreking van de jaarstukken en het bestuursbeleid kunnen letten op de interne verhoudingen en het personeelsbeleid.

Belangrijk is dat de nadelen aan de stichtingsvorm verbonden, door extra, georganiseerde aandacht vanuit de stichtingsraad of het stichtingsbestuur worden gecompenseerd.

■ Rekenschap en verantwoording

Het is allerm minst een uitholling van de gezagsrelatie als het bevoegd gezag uitleg en rekenschap geeft van beleidsvoornemens en voorgenomen besluiten aan de medewerkers.

Dat kan bijvoorbeeld gebeuren door de verslagen van de bestuursvergaderingen gezamenlijk te bespreken en medewerkers aanwezig te laten zijn op bestuursvergaderingen. Deze 'neerwaartse' verantwoording komt niet in mindering op de erkenning door de medewerkers van het bevoegd gezag, maar is een normale wijze van werkoverleg ten goede van de organisatie.

Medewerkers die elke dag het bestuursbeleid moeten uitvoeren kunnen dat pas goed doen als ze op de hoogte zijn van de achtergronden van beleid en besluiten.

■ Arbeidsvoorwaarden- en personeelsbeleid

De plichten en rechten die samenhangen met de arbeidsovereenkomst zijn vandaag erg uitgebreid en tamelijk ingewikkeld.

Een niet-ingewijde kan daarmee niet zondermeer uit de voeten. Het in dienst hebben van medewerkers op basis van een arbeidsovereenkomst betekent ook regelmatig (min. 1x per jaar) systematisch aandacht schenken aan de verschillende aspecten die aan deze overeenkomst zijn verbonden, bijvoorbeeld: de aard van de functie, tijdsbesteding, honorering, pensioenrechten, opleidingen, wijze van functioneren e.d.

Vaak zal dit een speciale deeltaak zijn van bijvoorbeeld het Dagelijks Bestuur of van een Arbeidsvoorwaardencommissie uit het bestuur. Tijdens het geregeld overleg hierover worden problemen in een zeer vroeg stadium signaleerd en krijgen ze niet de kans te escaleren. Ook kunnen dan arbeidsconflicten expliciet aan de orde worden gesteld.

■ Commissie van goede diensten of arbitrage

Soms kan een probleem met betrekking tot de arbeidsrelatie escaleren tot een onoplosbaar conflict. Dat hoeft dan nog steeds geen gezagsconflict te zijn. Het blijkt dan voor het bevoegd gezag vaak moeilijk te erkennen dat er een onoplosbaar conflict is en dat men er op eigen kracht niet uitkomt.

Vaak moet vanuit de 'omgeving' druk uitgeoefend worden om een beroep te doen op een commissie van goede diensten of arbitrage.

Toch houdt het onderling toezien op elkaar mijns inziens ook in dat een beroep gedaan mag worden op de broederschap om de gezeten problemen op te lossen.

Dit is geen brevet van onvermogen maar een erkenning dat anderen hulp kunnen bieden waar de eigen mogelijkheden tekort schieten. Op dit punt kunnen we een voorbeeld nemen aan de geschillenregelingen zoals die in vee-, bedrijfstakken voorkomen.

Niet het afwijzen van bemiddeling of arbitrage maakt sterk maar het aanvaarden van hulp uit de broederschap.

Het is uiteraard onmogelijk om een uitputtende opsomming te geven van alle mogelijke conflictbronnen in gereformeerde organisaties. Het ging mij er ook niet om aan te tonen dat gezagskwesties niet kunnen ontstaan, evenmin om een derde gezagsopvatting naast die van de heren Nieboer en Hoekzema te stellen.

Wel heb ik aan de hand van enkele voorbeelden de aandacht gevestigd op 'normaal voorkomende' problemen in de arbeidsorganisaties en op potentiële conflictbronnen in gereformeerde arbeidsorganisaties. Een meningsverschil in de arbeidsrelatie is nog geen gezagscrisis. Problemen binnen gereformeerde arbeidsorganisaties vereisen een goede diagnose en hebben maar zelden iets te maken met gezag. Bestuurlijke of organisatorische problemen vragen om een bestuurlijke of organisatorische oplossing.

Het etiket gezagscrisis is (gelukkig) meestal misplaatst.

Meer aandacht binnen gereformeerde organisaties voor deze 'gewone' problemen is gewenst.

Deze organisaties zijn het meer dan waard.

J. Lenting

Rondom de doopvont II

Ditmaal willen wij enige kritische notities maken bij het boek, dat wij vorige week aankondigden. Wij beperken ons daarbij tot twee opstellen: dat van J.P. Versteeg over De doop volgens het Nieuwe Testament en het opstel van C. Graafland De doop als splijtzwam in de gereformeerde gezindte.

Ten aanzien van de exegetische verhandeling van J.P. Versteeg zouden we – als blijk van onze interesse – de volgende punten aan de orde willen stellen.

Wij hebben niet begrepen waarom de trinitarische doopformule van Mt. 28 : 19 vermoedelijk niet door Christus zelf zou zijn gesproken, maar in feite een formulering van Mattheüs zou zijn waarin een latere liturgische praktijk zich weerspiegelt (37). Afgedacht van de vraag waar die praktijk dan vandaan gekomen is, valt te vragen welke winst de bijbellezer door deze onderstelling van de uitlegger boekt?

Hetzelfde valt te zeggen van Lukas' weergave van de 'zegening van de kinderen' (Lk. 18:15).

Wij lezen: 'Dat Lukas toch alleen over 'zuigelingen' spreekt, kan maar één reden hebben: de dooppraktijk van de kerk van zijn dagen. Lukas laat dus de lijn van de geschiedenis die plaatsvond tijdens Jezus' omwandeling op aarde samenvloeien met de lijn van de praktijk van de kinderdoop van zijn dagen. Om die reden spreekt Lukas in Luk. 18,15 over het brengen van de zuigelingen tot Jezus. Daarin onderstreept Lukas tegelijk, dat de geschiedenis van de zegening van de kinderen niet alleen maar een geschiedenis is die destijds plaatsvond. Die geschiedenis kan – wat het wezen van de zaak betreft – ook telkens opnieuw plaatsvinden. Ze vindt

ook telkens opnieuw plaats, wanneer ouders hun zuigelingen tot Jezus brengen bij de doop. Door het woord 'zuigelingen' te gebruiken in plaats van het gewone woord voor 'kinderen' actualiseert Lukas de geschiedenis tegelijk: de doop van de zuigelingen ligt in het verlengde van de zegening van de kinderen op die ene avond van de grote verzoendag' (129,130).

Het lijkt mij een tamelijk hachelijke bewijsvoering voor de kinderdoop; er wordt heel wat gezegd dat ons door Lukas zelf niet wordt gezegd. Wij hadden liever gezien dat in dit verband het eeuwenoude beroep op Hand. 2 : 39 besproken was.

Ten aanzien van de exegese van Titus 3 : 5 ('wedergeboorte' als eschatologisch begrip) en 1 Kor. 15 : 29 (de plaatsvervangende doop) heeft het betoog van de schrijver ons niet weten te overtuigen. Met name laatstgenoemde tekst blijft moeilijk.

Dat de verkondiging van het evangelie voor de apostel Paulus een theologische prioriteit had boven de doop (n.a.v. 1 Kor. 1 : 17; zie p. 69) geloven we niet. Die verkondiging had een missionaire prioriteit.

Het trof ons dat de schrijver de mogelijkheid oppert dat de uitdrukking '(dopen) in de naam van' door Paulus terwille van heidenchristelijke lezers bewust is verkort tot 'in' (14). Deze lezers zouden immers de joodse achtergrond van het woord 'naam' niet hebben verstaan.

Wij vragen ons af of deze hypothese hout snijdt. Men zal het woord 'naam' toch niet in de doopformule zelf weggelaten hebben en Lukas heeft toch ook voor heidenchristelijke lezers geschreven. Cornelius en de Korinthiërs zullen het toch ook wel begrepen hebben. Bewijst de opmerking van de schrijver niet veeleer dat het bij de uitleg van de doopformule in Mt. 28 : 19 beter is om niet met het geïsoleerde woord 'naam' te beginnen, maar de gehele uitdrukking 'in de naam van' te exegetiseren en daarbij ook teksten als Mt. 10 : 41; 18 : 20 en Hebr. 6 : 10 te betrekken?

Moeten wij vervolgens ten aanzien van de gebeurtenissen in Samaria (Hand. 8) niet de indruk krijgen uit het betoog van de schrijver (50 vv.) dat Filippus eenvoudig te vroeg heeft gedoopt? De werkelijkheid waarvan de doop sprak, ontbrak immers volgens deze exegese? Op dit punt blijft trouwens voor ons besef een onhelderheid bestaan.

Enerzijds heet het: de werkelijkheid waarvan de doop spreekt, ontbrak nog. Anderzijds wordt gesteld: pas in het leven van geloof en bekering komt de doop tot zijn recht.

Dekken deze twee uitspraken elkaar? Zo ja, ontvalt dan niet aan de kinderdoop alle grond? Moet de doop (vgl. p. 51) ook een bevestiging zijn van het geloof en niet alleen van de prediking van het evangelie?

Over de exegese van 1 Petr. 3 : 19-21 is altijd veel te doen geweest. Ook bij deze uitzetting hielden we een aantal vragen over. Wij zijn nl. nieuwsgierig naar de mening van de exegeet omtrent het 'heengaan' in vs. 19 als het 'heengaan' op de hemelvaartsdag (exegese van H. Bavinck en S. Greijdanus). Want wat moeten wij ons voorstellen bij het 'proklameren' van Christus' overwinning bij diens 'afdalings' in het dodenrijk', waarvan de schrijver spreekt (117)? Hoe dat te verstaan in het licht van het slot van vs. 18?

Verder ligt het o.i. niet voor de hand om het water als symbool van het lijden van de gelovige te nemen om vervolgens te constateren dat zij dwars door dat water heen gered moesten worden op de wijze van Noach (118). 'Water' ziet m.i. op het instrument dat God hanteerde om scheiding te maken tussen de gelovigen en de ongelovigen die hen verdrukken. Die scheiding was de redding.

Is het verder juist om te stellen dat de ongelovigen in Noachs dagen zich hebben verzet tegen Gods lankmoedigheid? Zou het niet beter zijn om te zeggen dat zij daarvan misbruik gemaakt hebben, doordat zij de roep tot bekering krachteloos maakten met een verwijzing naar het voortbestaan van de wereld (vgl. ook 2 Petr. 3)?

Ten aanzien van de moeilijke uitdrukking: de doop als een 'bede' van een goed geweten (vs. 21b) komt de schrijver uiteindelijk tot de konklusie dat het hier gebruikte woord beter door 'geschenk' vertaald kan worden. Ook hier hebben we een vraagteken gezet. Want waarom zou Petrus dan zo'n specifiek woord hebben gebruikt? M.i. zou hier de doop-liturgie ons kunnen helpen: 'bede' staat hier voor *doopverplichting*, die door een vraag is uitgelokt en 'goed geweten' heeft betrekking op het '*christelijke leven*', blijkens 1 Petr. 3 : 16 (vgl. ook Hebr. 13 : 18) ¹.

Maar omdat we over exegese nooit uitgesproken raken, beëindigen we hier onze vragen aan het adres van de exegeet. Wij willen ook voor de dogmatiek nog enige ruimte overhouden.

C. Trimp

PERSSCHOUW

De kerk verdedigd

In Evangelisch Commentaar schreef dr A. A. Spijkerboer:

'Noemt u mij eens één organisatie, die duizenden vrijgestelde krachten in dienst heeft, die ze uit haar eigen middelen betaalt, die talloze gebouwen heeft, die ze zelf heeft neergezet en onderhoudt, waarin tienduizenden mensen jaar-in-jaar-uit vrijwillig bezig zijn om alles goed te laten verlopen, waarvoor de leden ieder jaar tientallen miljoenen guldens bijeenbrengen, en die nooit bij de regering op de stoep staan om subsidie te vragen?'

Zo een organisatie bestaat niet. Vroeger waren de mensen misschien wel zo, maar nu zijn ze anders!

Hebt u dan nooit aan de kerk gedacht?

Wat?!

Eigen roem stinkt, maar wanneer de mussen van het dak tsjilpen, dat de kerk op haar laatste benen loopt, en dat de christenen grote egoïsten en in het beste geval een beetje achterlijk zijn, wil ik de kerk ook wel eens verdedigen'.

We willen niet wrang doen, maar er eerlijkheidshalve wèl op wijzen dat bijna alle kerken in Nederland miljoenen van de overheid ontvangen voor hun theologische opleidingen en 'port-vrijdom' bovendien.

Nogmaals over de kerstboom

In ons blad van 31 december j.l. gaven we iets door over de kerstboom en over het ontstaan van de verlichte kerstboom. We vroegen toen of een van onze lezers over meer gegevens beschikte en ziedaar: één van hen stuurde ons een uitvoerig artikel toe over de rol van bomen in het leven van onze voorouders. Daarin komt ook de kerstboom ter sprake. Het artikel

¹ Wij hebben op dit punt trouwens ook een vraag aan K. Exalto. Hij vermeldt het feit, dat Menno Simons de doop een *verbond* van een goed geweten met God heeft genoemd en zich daarvoor op 1 Petr. 3 : 21 heeft beroepen. Mijn vraag is of Menno hier niet eenvoudig de vertaling van Luther heeft gevolgd.

is van de hand van Bert Schut en te vinden in het Tijdschrift van de Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij van juli /augustus '83. We lezen hierin o.m.:

Met Kerstmis is het gebruikelijk een kerstboom op te stellen, die ongetwijfeld verwant is met de meiboom, de paasstaak, de pinksterboom, de oogstmei, de kermisboom en dergelijke gebruiken en in de grond met de wereldboom Yggdrasil.

Hoe oud het gebruik is, is niet met zekerheid te zeggen. Volgens de ter beschikking staande gegevens, schijnt het van vrij jonge datum te zijn, maar er zijn toch ook aanwijzingen, dat het veel ouder is en op de heidense tijd teruggaat. In een Duits handschrift uit 1184 is reeds sprake van een boom die met Kerstmis geleverd moest worden (Eldesink, Twenter Laand, 298). In deze oorkonde legt bisschop Herman II van Münster een twist bij tussen de pastoor van Ahlen en de schout van het zich ter plaatse bevindende Bispingshof, dus een voormalige bisschopshoeve.

De bisschop ontslaat deze 'scholt' van de verplichting jaarlijks bij het geboortefeest van de Here, voor het feestvuur in de kerk een boom te leveren. Deze boom zou voor brandhout kunnen dienen, maar de schrijver acht het mogelijk dat deze voor het lichtfeest in de kerk moest dienen, dus als kerstboom. Hij vervolgt:

Een aanwijzing is misschien, dat in 452 de Kerk het branden van lichten bij bomen, rotsen, kruiswegen en bronnen verbood. Keizer Karel verbood in zijn 'capitularia' eveneens het verlichten van bomen en bronnen en in de biecht moest, volgens latere biechtvoorschriften gevraagd worden of men lichten of fakkels bij bronnen, bomen, rotsen of kruiswegen geplaatst had. (Helm, Altgermanische Religionsgeschichte, 40).

Maar dit geldt alleen voor het plaatsen van lichten *bij* bomen, hoewel het van hieruit maar een kleine stap is naar het plaatsen van lichten *in* bomen, wat misschien alleen maar een technische kwestie was: de uitvinding om kaarsen in voldoende hoeveelheid te fabriceren. Maar dit bezwaar scheen reeds in de dertiende eeuw overwonnen te zijn, want in de roman van Durmart le Gaulois ziet de held in een bos een boom vol brandende kaarsen. En bovenin zit een naakt kind. Aan het slot wordt dan verteld, dat de Paus de oplossing van het gezicht geeft: de boom en de kaarsen zijn de mensheid en het kind is het Jezuskind (Simrock Deutsche Mythologie, 572). Hier

vinden wij dus de kerstboom met het kerstkindje en wij kunnen moeilijk aannemen, dat dit gezicht ontstaan is in een tijd, toen men nog geen kerstboom met kaarsen kende.

Even verder wijst de schrijver van dit artikel op het bericht van Dannhauser, een geestelijke uit Straatsburg die schrijft:

'Onder andere beuzelarijen waarmee men het kerstfeest dikwijls meer doorbrengt dan met het woord Gods, behoort ook de kerst- of denneboom, die men thuis opricht . . . ik weet niet vanwaar dit gebruik gekomen is. Het is een kinderspel'. Eindelijk horen wij dan in 1608 voor het eerst van een kerstboom, die met lichten versierd is en in de 18e eeuw wordt hiervan nog herhaaldelijk melding gemaakt. In Zweden kende men reeds vroeg een soort kunstmatige lichtboom, een houten geraamte, dat een boom voorstelde, op welks takken lichten geplaatst waren.

Dit leidt tot het vermoeden dat aan dit gebruik een echte boom ten grondslag ligt en voert de oorsprong van de verlichte kerstboom weer verder terug, zonder dat het echter mogelijk is een datum te noemen.

Dat we hier toch met een heidense gewoonte te doen hebben volgt hieruit:

De boomverering hing ongetwijfeld samen met die van de wereldboom Yggdrasil, waaraan Wodan volgens de sage gehangen zou hebben. Vermoedelijk had eertijds ieder heidens heiligdom een boom aan een bron, zoals in de mythe van de wereldboom gezegd wordt, en het is begrijpelijk, dat na de kerstening verschillende verboden de verering van bronnen en bomen bestreden. In ieder geval is van het heiligdom van Uppsala, dat de grote centrale plaats van de verering der Zweden was, bekend, dat daar een grote boom stond, die winter en zomer groen was. Vermoedelijk was dit een venijnboom, een *taxus baccata*. Misschien verklaart dit ook, waarom voor kerstboom altijd een groene denneboom genomen wordt, zoals reeds in de oudste berichten over de boomsoort wordt medegedeeld. Geheel ongelijk hadden de Vaticaanse bladen dus niet, toen zij in de negentiende eeuw waarschuwden tegen de invoering van het heidense gebruik van de kerstboom in Italië.

We danken de zender van dit artikel voor z'n hulp, die ons een duidelijker beeld geeft van het ontstaan van de kerstboom en de opvatting bevestigt dat deze een heidense achtergrond heeft.

W. G. de Vries